

Інститут об'єднань підприємств як рудимент адміністративно-командної системи економіки

Петрина В.Н., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри господарсько-правових дисциплін ННІПП НАВС

Концепція об'єднання підприємств, як певної організаційно-правової форми юридичних осіб, з'явилася в СРСР в умовах адміністративно-командної системи економіки і дісталася у спадок Україні. В СРСР існували, так звані, промислові об'єднання, що були юридичними особами, правовий статус яких визначався, головним чином, Загальним положенням про всесоюзне і республіканське промислове об'єднання, затвердженим постановою Ради Міністрів СРСР від 02.03.1973 р. № 140. Промислове об'єднання згідно з п. 1 зазначеного Положення складалося з державних підприємств та інших організацій, які також мали статус юридичних осіб [1]. І хоча з точки зору ринкової економіки і права, що її регулює, ідея, що особа, як суб'єкт права, може складатися з інших осіб, є абсурдною, з точки зору командної економіки, організація якої влаштована за армійським зразком, така ідея є зрозумілою, адже, як відомо, полк складається із батальйонів, дивізія складається із полків і т.д. Промислове об'єднання згідно з п. 5 зазначеного Положення управляло підприємствами, що входили до його складу, та було по відношенню до них як вищий орган [1]. Таким чином, через промислові об'єднання до підприємств доводились команди вищестоящого начальства і промислове об'єднання було органом господарського управління, середньою ланкою в триланковій системі державного управління промисловістю [2].

В чинному законодавстві України правове становище об'єднань підприємств визначається, головним чином, нормами ГКУ (статті 118-124). Концепція об'єднання підприємств, закріплена в ГКУ, очевидно запозичена із радянського права. Об'єднання підприємств в Україні так само, як і промислові об'єднання в СРСР є, по-перше, юридичними особами, по-друге, утворюються у складі двох або більше юридичних осіб та, по-третє, утворюються з метою управління діяльністю підприємств, що до них входять.

В статті 120 ГКУ передбачено, що об'єднання підприємств можуть створюватись в таких організаційно-правових формах, як асоціація, корпорація, консорціум та концерн. У цьому зв'язку треба зауважити, що в ГКУ термінам «асоціація», «корпорація», «консорціум» та «концерн» надали іншого значення, ніж ці терміни мають в країнах з розвинутою економікою. Поняття «асоціація», «корпорація», «консорціум» та «концерн», що існують в праві країн з розвинутою економікою, на принциповому рівні відрізняються від інститутів українського права з аналогічними назвами. Зокрема, вони не є юридичними особами, що утворюються у складі двох або більше інших юридичних осіб, та не утворюються з метою управління діяльністю інших юридичних осіб, що до них входять.

Так, на відміну від визначення, даного в статті 120 ГКУ, асоціація (англ. Association) в праві країн з розвинутою економікою не є організаційно-правовою формою юридичної особи. Це загальне поняття, яке, зазвичай, означає будь-яку групу фізичних або юридичних осіб, які об'єдналися для досягнення певної мети або підприємницьку організацію, що не має статусу юридичної особи і не розглядається окремо від осіб, з яких вона складається [3, с. 119].

На відміну від визначення, даного в статті 120 ГКУ, під корпорацією (англ. Corporation) в праві країн англо-американської системи права, звідки походить цей термін, розуміється «організація (зазвичай господарська), що законом наділена правом діяти як окрема особа, відокремлена від своїх учасників, які володіють нею, і яка має права випускати цінні папери і існувати на протязі невизначеного проміжку часу» [3, с. 341]. Тому можна погодитись з О.О.Мельником, який відмічає, що «в правовій термінології США та інших держав англосаксонської правової системи поняття «корпорація» ототожнюють з поняттям «юридична особа» [4, с. 5].

Знову ж таки, на відміну від визначення, даного в статті 120 ГКУ, термін «консорціум» (англ. Consortium) в англо-американському праві визначається як «група компаній, що домовились про досягнення спільної мети або участі у проєкті на користь усіх учасників. Ці відносини зазвичай передбачають співпрацю і розподіл ресурсів, а часом і спільну власність» [5, с. 119]. Консорціум не є організаційно-правовою формою юридичної особи і, взагалі, не може бути юридичною особою, а є договірним інститутом, за ознаками схожим на український інститут спільної діяльності.

Термін «концерн» (нім. Konzern) в німецькому праві, звідки він походить, означає не юридичну особу відповідної організаційно-правової форми, як в українському праві, а загальне поняття, яке згідно з § 18 Закону ФРН «Про акціонерні товариства» охоплює собою численні різноманітні групи компаній, пов'язаних між собою відносинами контролю [6]. Такий контроль може здійснюватись як через корпоративні права, так і через відповідні договірні відносини. Поняття концерн в німецькому праві нагадує таке поняття Закону України «Про захист економічної конкуренції», як «пов'язанні особи», і так само служить цілям контролю монополізації ринку.

Потрібно відмовитись від концепції об'єднань підприємств як певної організаційно-правової форми юридичної особи. Зазначена концепція має бути замінена на концепцію господарського об'єднання, яке має бути загальним поняттям, що означає будь-яку групу суб'єктів господарювання, пов'язаних між собою відносинами контролю (виходячи із того поняття контролю, що дається в абзаці четвертому ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції»).

Поняття асоціація, корпорація, консорціум та концерн мають бути або вилучені з ГКУ, або їм має бути надане таке значення, яке вони мають в праві країн з розвинутою економікою (про таке значення мова йшла в вище).

Список використаних джерел:

1. Загальне положення про всеоюзне і республіканське промислове об'єднання, затвердженого постановою Ради Міністрів СРСР від 02.03.1973 р. № 140 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=FSU;n=1097>

2. Большая советская энциклопедия – М.: Советская энциклопедия 1969—1978 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/1/24799/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BC%D1%8B%D1%88%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B5>.

3. Black's Law Dictionary. Seventh Edition. - St. Paul, MN: West Publishing Co., 1999. - 1738 p.

4. Мельник О.О. Корпоративне право України – К.: ФОРМ Мельник О.О. 2008 – 368 с.

5. Dictionary of Business Terms. Second Edition - N.Y.: Van Nostrand's 1994 - 692 p. – С. 119

6. Aktiengesetz. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gesetze-im-internet.de/aktg/_18.html.